

УДК 378.4.091.12:[94(477-25)»18»:316.7]

ВАСИЛЕНКО Віталій Миколайович,
аспірант кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса
Грінченка,
e-mail: wolfstung@bigmir.net

ПРОФЕСОРСЬКА КОРПОРАЦІЯ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ МІСТА ХІХ ст.

В статті розкрито значення вченої республіки в соціокультурному просторі Києва. Виявлено окремі аспекти взаємодії міста та університету. Прослідковано діяльність професорської корпорації як інтелектуальної еліти Києва. Досліджено образ міста в повсякденному житті професорів університету Св. Володимира.

Ключові слова: Місто, університет, професорська корпорація, повсякденне життя.

Постановка проблеми. Історія української вищої освіти завжди була в центрі наукових пошуків. Розвиток нових історичних напрямів та шкіл, років сприяли активізації досліджень університетської освіти. У цьому контексті дослідники зміщують свій вектор з вивчення загальних процесів до більш предметних рівнів.

Історико-антропологічний підхід дозволяє виявити окремі аспекти взаємодії міста та професорської корпорації. Київ відіграв важливу роль у повсякденні університетського середовища. Специфічна мета заснування Київського університету, який мав стати центром асиміляції польської еліти, не могла не вплинути на комунікації між містом та вченою республікою. Від взаємодії професорської корпорації та міста залежали різноманітні аспекти повсякдення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Довгий час існування ідеологічних заборон негативно впливало на дослідження соціокультурних аспектів вищої школи. Вивчення феномену взаємовідносин міста та університету представлено достатньо обмеженим колом українських та зарубіжних дослідників [1-4].

Метою статті є дослідження діяльності професорської корпорації у соціокультурному просторі міста.

Виклад основного матеріалу. В першій третині ХІХ ст. Київ мав вигляд провінційного міста, яке залишалося здебільшого духовним центром з соборами, церквами, монастирями. Заселеними були насамперед Печерськ Поділ та Хрещатик. Проте з 30 років ХІХ ст., у місті з'являються нові будівлі, місто починають прикрашати мостові, муніципальні будівлі, сади та інші архітектурні споруди [5, 190-192]. Попри те, що місто перебувало в складі Російської імперії, польська аристократія мала великий вплив на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, займаючи судові та адміністративні посади [6, 41]. Мешканці Києва поділялись на кілька груп не тільки в національному та соціальному, але й географічному відношенні. Чиновники та державні службовці мешкали здебільшого на Липках, купці на Подолі. Університетська корпорація зосереджувалася біля Хрещатика [7, 34].

Відкриття університету в 1834 році змінило соціокультурний портрет міста. Університет як наукова та освітня установа відразу почав займати важливе місце в суспільному житті Києва. Професори та студенти університету були мали високий статус у суспільстві. Провінційна аристократія в тій чи іншій мірі прагнула бути причетною до діяльності вищого навчального закладу, яким опікувався сам імператор Микола І. Численними були випадки протекції місцевої еліти та допомоги співробітникам та студентам вищого навчального закладу [8, 465].

На початку 50 років ХІХ ст. мандрівники описували місто як водночас центр науки, духовності та торгівлі. Населення міста складалося з росіян, українців, поляків та євреїв, яких легко розрізняли за національними одягом. Разом з тим місто залишалося досить безлюдним, особливо околиці університету. Скрізь панувала польська мова та культура. На фоні пусток навколо, новий корпус університету мав вигляд грандіозної будови. Будівля головного корпусу університету стала основою для архітектурних планів по розбудові навколишньої території. [9, 162].

Університет швидко стає центром наукового та культурного життя міста, а його професори частиною міської еліти. Щоб бути зрозумілим для жителів міста вчена корпорація використовувала різноманітні методи «самопрезентації», які мали сприяти комунікаціям між університетською спільнотою та громадою міста. Якщо спочатку вищий начальний заклад сприймався як щось абсолютно нове та таємниче для Києва, то згодом університет стає гармонійною та невідривною частиною міського життя [10, 10-11].

У перші роки діяльності, професорська колегія в університеті складалася з двох національних груп: польських професорів, що перейшли з Кременецького лицю та російських професорів, що прибули з інших навчальних закладів. Згодом оформилась ще й німецька група [11, 170]. Незважаючи на певні національно-конфесійні відмінності, всі три «партії» вченого середовища, змушені були шукати спільну мову. такий поділ, в перші роки обидві національні групи змушені були шукати спільну мову. Загальною атмосферою, що зближувала було нове, чуже середовище. Зближували обидві «партії» насамперед місто Київ. Що було однаково новим та чужим, і для польських, і російських, і німецьких професорів. Але навіть такі спроби взаємовідносин залишалися багато в чому формальними, в кожній групі були власні невеликі гуртки для відвертих товариських розмов [12, 140].

За спогадами очевидців головною ознакою Києва був університет, завдяки якому Київ отримав інтелектуальну еліту. В домашньому побуті професори університету та найбільш заможна публіка відпочивала в так званих салонах або вечорах, які тривали до 3-4 ночі, супроводжувалися розмовами про літературу та мистецтва, танцями та грою в карти [13, 91].

Професори університету активно займалися громадською роботою. Великий вплив мали публічні диспути та публічні лекції для всіх бажаючих мешканців міста. Особливою популярністю користувалися лекції по відомих науковців та викладачів з історії, механіки та хімії. Проведення екскурсій викладачами університету популяризувала вивчення Києва та губерній навколо. Завдяки існуванню обсерваторії розпочалося дослідження небесних тіл та метеорологічних змін. В 40-50 роках XIX ст. серед київської інтелектуальної еліти набули популярності літературні вечори або салони, де обговорювалися останні новинки літературного та мистецького життя [14, 184].

Вчена республіка університету брала активну участь у діяльності «Громади». Серед «громадівців» було чимало представників викладацького та студентського складу Київського університету зокрема: Антонович В., Кістяківський О., Драгоманов М., Житецький П. та інші [15, 304]. Таким, чином професорська корпорація була активним елементом соціокультурного життя українського населення Києва та сприяла піднесенню національної свідомості та культури.

Висновки. Поява університету сприяла розбудові міста та його соціально-економічному розвитку. Професори університету відігравали важливу роль в культурному та громадському житті Київ. Високий статус вченої республіки сприяв розвитку освіти та культури. Таким чином, професорська корпорація та університет займали провідну роль у соціокультурному житті міста.

Список використаної літератури

1. Вишленкова Е. А., Малышева С. Ю., Сальникова А. А. Культура повседневности провинциального города: Казань и казанцы в XIX–XX веках / Е. А. Вишленкова [та ін.] – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2008. – С. 452.
2. Посохов С. І. Університет та місто в Російській імперії (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) : монографія. / С. І. Посохов. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 364.
3. Посохов С.І. Образи університетів Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст.. в публіцистиці та історіографії. / С. І. Посохов. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – С. 368.
4. Университет в Российской империи XVII-первой половины XIX века. / под общ. ред. А.Ю. Андреева, С.И. Посохова. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – С. 671.
5. Иконников В.С. Киев в 1654-1855 гг. / В.С. Иконников – Киев : Типография Императорского университета Св. Владимира, 1904. – С. 355.
6. Ренненкампф Н. Киевская университетская старина (1860-1862) / Н. Ренненкампф // Киевская старина. – 1899. – Июль. – С. 31-49.
7. З іменем Святого Володимира : Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників : у 2 кн. Кн. 2. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К. : 1994. – С. 453.
8. Ромер Ф. По поводу одной книги. / Ф. Ромер // Исторический вестник. – 1894. – № 5. – С. 464-477.
9. Романович-Славатинский О.В. Моя жизнь / О.В. Романович-Славатинский // Вестник Европы. – 1903 – № 1 – С. 165.

10. Посохов С. Механизмы самопрезентации университета: торжественные акты в университетах Российской империи (вт. половина XVIII – перв. пол. XIX вв.) / С. Посохов // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Історичні науки. – 2011. – № 8. – С. 10-11.
11. Шульгин В. История университета Св. Владимира / В. Шульгин ; сост. Виктор Короткий. – К. : Репринтное изд. Лыбидь, 2010. – С. 230.
12. Професори Київського університету : біограф. довід. / упоряд. С. Ю. Алтухова, К. В. Бойко, І. В. Ващенко та ін. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. – С. 591.
13. Записки П.Д. Селецкого. (Часть первая) 1821-1846 г. // Киевская старина – 1884. – Том 10. – С. 82-104.
14. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира (1834-1884) / Сост. под ред.: В.С. Иконников., орд. проф. – Киев: Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – С. 860.
15. Нелипа Г.С. Громадська діяльність Олександра Федоровича Кістяківського. Надніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: Зб. Наук. Пр. / Редкол.: С.І Світленко (відп. ред.) та інші. – Д.: Вид-во Дніпропетров. Нац. ун-ту, 2007. – Вип. 5. – С. 304.

References

1. Vishlenkova, E.A., Malysheva, S. Y., Salnikova, A.A. (2008). *Culture of the daily life in the provincial city: Kazan and the Kazan people in the XIX-XX centuries*. Kazan (in Russ.)
2. Posokhov, S. (2014). *The University and the city in the Russian Empire (second half of the 18th - first part of the 19th century)*. Kharkov (in Ukr).
3. Posokhov, S.I. (2006). *Images of universities of the Russian Empire of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries in journalism and historiography*. Kharkov (in Ukr).
4. Andreev A. Y., Posokhov, S.I. (Ed.) (2012). *University in the Russian Empire of the first part of 19th century*. In Moscow (in Rus).
5. Ikonnikov, V.S. (1904). *Kiev in the years 1654-1855*. Kiev (in Russ.)
6. Rennenkampf, N. (1899). Kyiv University old days (1860-1862). *Kievskaja starina (Kyiv Antiquities)*, 6, 31-49. (in Rus).
7. Korotkiy, V., Ulyanovskiy, V. (Ed.) (1994). *With the name of Saint Volodymyr: Kyiv University in documents, materials and memories of contemporaries*. Kyiv, 1. (in Ukr).
8. Romer, F. (1894). About one book. *Istoricheskiy vestnik (Historical Herald)*, 5, 464-477. (in Russ.)
9. Romanovich-Slavatinsky, O.V. (1903). My life. *Vestnik Yevropy. (Herald of Europe)*, 1, 165. (in Russ.)
10. Posokhov, S. (2011). Mechanisms of university self-presentation: solemn acts in the universities of the Russian Empire (second half of the 18th century - the first half of the 19th century). *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Istorychni nauky (The Bulletin of the Chernigiv National Pedagogical University. Edition: Historical sciences)*. 8, 10-11. (in Ukr.)
11. Shul'gin V. (2010). In. V. Korotkiy (Ed.). *The History of Saint Vladimir University*. Kyiv (in Ukr.)
12. Altukhova, S. Y., Boyko, K. V., Vashchenko, I. V. et al. (Ed.). (2014). *Professors of Kiev University: biographer*. Kyiv (in Ukr.)
13. (1884) Notes of P.D. Seletsky. (Part One) 1821–1846. *Kiyevskaya starina (Kiev Antiquity)*, 10, 82-104. (in Russ.)
14. Ikonnikov, V.S. (Ed.) (1884). *The biographical dictionary of professors and teachers of the Imperial University of St. Vladimir (1834-1884)*. Kiev (in Russ.)
15. Nelipa, G.S. (2007). Public activity of Alexander Fedorovich Kistyakivsky. In S.I. Svetlenko (Ed.). *Naddnipyrians'ka Ukrayina: istorychni protsesy, podiyi, postati (Dnieper Ukraine: historical processes, events, figures)*, 5, 304. Dnipropetrovs'k (in Ukr.)

VASYLENKO Vitaliy, PhD student of Borys Grinchenko Kyiv University, Department of World History,

e-mail: wolfstung@bigmir.net

PROFESSORS CORPORATION OF THE ST. VOLODYMYR UNIVERSITY IN KYIV IN SOCIO-CULTURAL SPACE OF THE 19TH CENTURIES

Abstract. Introduction. *The history of the Ukrainian higher school has always been at the center of scientific research. The development of new directions and schools, as well as the elimination of ideological prohibitions in the early 1990s, contributed to the intensification of university education research. In this context, researchers shift their vector from the study of common processes to more substantive levels. Kyiv played an important role in the daily university environment. The historical-anthropological approach allows us to identify some aspects of the interaction between the city and the professorial corporation.*

Purpose. *Investigation of the role of the professorial corporation in the cultural and social life of Kyiv in the nineteenth century.*

Results. *In is revealed the significance of the academic body in the socio-cultural space of Kyiv. Some aspects of interaction between the city and the university are revealed. It was followed the activities of the professorial corporation as the intellectual elite of Kiev and it was explored the image of the city in the daily life of the professors of the St. Volodymyr University.*

Originality. *For the first time, the subject of the study was the relationship between the professorial corporation and the city in social and cultural senses.*

Conclusion. *University professors played an important role in the cultural and public life of Kiev. The high status of the scholarly republic contributed to the development of education and culture. Thus, the professorial corporation and university occupied a leading role in the socio-cultural life of the city.*

Key words: *City, university, professorial corporation, everyday life.*

Одержано редакцією 25.04.2017

Прийнято до публікації 31.05.2017

УДК 94 (477): 929 Єфименко «1848-1918» (045)

ДРАЧ Оксана Олександрівна,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії України
Черкаського національного
університету імені Богдана
Хмельницького,
e-mail: drach_oksana@ukr.net

**«ТРУДОВЕ ЖИТТЯ ДАЛО ВАМ УЧЕНУ СЛАВУ»:
ОЛЕКСАНДРА ЯКІВНА ЄФИМЕНКО – НАУКОВИЦЯ МОДЕРНОЇ ДОБИ***

У статті здійснено аналіз обставин життя і наукової діяльності першої жінки доктора історії в Російській імперії. Встановлено, що сформовані в дитячі роки установки на пріоритет внутрішнього / духовного над зовнішнім / матеріальним стали стрижнем особистості Олександри Яківни. Природна допитливість, наполегливе бажання пізнання навколишнього світу у поєднанні з старанністю та сумлінністю стануть запорукою відмінного навчання в гімназії, а також визначать життєве кредо науковиці – самовдосконалення і постійну працю над собою.

Ключові слова: *Олександра Яківна Єфименко, народництво, науковиця, почесний доктор російської історії.*

Постановка проблеми. Образ ученої жінки, що в 30-х роках XIX ст. здавався комічним, уже через тридцять років поступово став об'єктом захоплення, а ідея допуску жінок до вищої освіти і наукової сфери постійно була в центрі уваги громадськості Заходу і Російської імперії. Своїми біографіями жінки, що обрали сферу наукових пошуків як форму соціальної реалізації, сприяли формуванню позитивного образу жінки-інтелектуала і руйнації міфу про «синю панчошу». Відтоді ґрунтовна освіта жінок перестала асоціюватися з неминучою втратою жіночості, безшлюбністю та статевою неприродністю. Поважне місце серед піонерок наукової ниви другої половини XIX – початку XX ст. належить знаній історички, етнографу, першій у Російській імперії жінці – почесному доктору історії, викладачці і громадській діячці Олександрі Яківні Єфименко (1848 – 1918). У наступному році виповнюється 170 років із дня народження і 100 років від дня трагічної загибелі авторитетної науковиці, що актуалізує ґрунтовне студіювання її життя і діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Життя і науковий доробок ученої в радянській період досліджували Д.І. Багалій, П.Г. Марков, В.А. Смолій [1–3]. Її – росіянку за походженням – сучасна українська історична наука зараховує до визначних українок-учених Новітньої доби. Спроби вивчення життя і спадщини О.Я. Єфименко реалізовано київським дослідником С.Ф. Пивоваром [4; 5]. Окремих аспекти життя науковиці зацікавили зарубіжних учених, зокрема професора Віденського університету А. Капелера [6]. Чимало цінних матеріалів до біографії О.Я. Єфименко віднайдено й опубліковано археографом Г.М. Стариковим [7–9]. Утім у сучасній українській історіографії донині не створено комплексної праці щодо осмислення життя і творчості О.Я. Єфименко, а статті в енциклопедичних і довідкових виданнях про дослідницю почасти хибують огріхами. Вважаємо за необхідне заповнити виявлену лаку.

Метою нашої статті є осмислення життя і діяльності О.Я. Єфименко за допомогою методик психоісторії і гендерного аналізу. Завдання дослідження полягають у пошуку

* Публікація містить результати досліджень, проведених за проектом фундаментального дослідження за рахунок видатків державного бюджету «Соціальні практики формування гендерної чутливості й толерантності в традиційному українському суспільстві модерного періоду» (державний реєстраційний номер 0115U000640)